

Utmärkt översikt över nationalekonomins historia

BOKANMÄLAN

Det är inte ovanligt att ekonomer vilkas ungdomsforskning rört samtidsfrågor efter hand börjar intressera sig för ämnets rötter. John Maynard Keynes, George Stigler (som dock redan för sin doktorsavhandling valde ett doktrinhistoriskt tema) och Paul Samuelson är bara några exempel. Men det är ovanligt att doktrinhistorieintresset manifesteras i en brett upplagd bok på nästan 400 sidor, som täcker alla väsentliga tanke-riktningar från antiken till omkring år 1970. Agnar Sandmo, mest känd för sina insatser inom offentlig ekonomi, har emellertid med *Samfunnsøkonomi – en idéhistorie* lämnat ett sådant bidrag.

Boken ger ovanligt behaglig och fängslande läsning. Jag tror det främst beror på att Sandmo lyckats undvika den fullständighetsmani som ofta kännetecknar doktrinhistoriska läroböcker. Registret innehåller jämförelsevis få namn. I stället lägger Sandmo an på insiktsfulla kommentarer och reflektioner. Stilen är personligt berättande snarare än själlöst refererande. Lockelsen att sträckläsa boken bromsas endast av omfånget.

Relativt lite utrymme, 12 sidor, ägnas åt tiden före Adam Smith. Skälet är att ”det først er på 1700-tallet at *faget* samfunnsøkonomi for første gang fremstår som en egen disiplin med en noenlunde klar avgrensning overfor tilgrensende felter som historie, filosofi og rettsvitenskap” (s 24). Klassikerna och Marx får fyra kapitler, medan neoklassicismen (Sandmo tycks hellre tala om ”marginalismen”), inklusive förelöparna, diskuteras i sex kapitler på sammanlagt 124 sidor. I de återstående kapitlen

behandlas ofullständig konkurrens, systemdebatten på 1920- till 1940-talet, Keynes och den keynesianska revolutionen, nationalekonomisk forskning i Norge, särskilt Frischs och Haavelmos betydelse, disciplinens huvudfrågor från Keynes till 1970 samt avslutningsvis ”Langtidstrender og nyere perspektiver”.

Det sistnämnda kapitlet handlar bl a om ämnesimperialism och tvärvetenskap, den ökande formaliseringen, professionaliseringen av ämnets utövare, amerikanisering och internationalisering. Där diskuteras också frågan om i vad mån ekonomer är oeniga. Låg det något allmängiltigt i Winston Churchills uttalande att om han bad tre ekonomer om ett råd kunde han räkna med att få fyra olika svar, ”two of them from Mr Keynes” (s 367)? Ett par intressanta sidor om den över tiden växlande uppfattningen om den riktiga balansen mellan plan och marknad avslutar boken.

Det finns doktrinhistoriska läroböcker som nästan helt koncentrerar sig på teoriernas innehåll och bortser från personerna bakom teorierna. Blaug (1962) klassiska lärobok är huvudsakligen av denna karaktär. Så icke Sandmos bok. Sandmo vinnlägger sig om att få med en biografisk bakgrund till var och en av de viktigaste personerna.

Här ryms även underhållande anekdotiskt material. Ett exempel är beskrivningen av hur Ricardo tog sig in i brittiska underhuset. Det gjorde han inte genom att föra en valkampanj utan genom att köpa sig en valkrets på Irland där han aldrig satt sin fot. Nu skulle sådant betraktas som ”politisk korrupsjon, men på den tiden var det en akseptert praxis som ikke skadet Ricardos omdømme” (s 68).

Ett annat exempel gäller en episod i Walras liv. Walras ville ha Nobels fredspris och lyckades få tre professorskollegor att skicka ett förslag till Stortingets

Agnar Sandmo:
Samfunnsøkonomi – en idéhistorie, Universitetsforlaget, 2006, 393 sidor, ISBN 978-82-15-00851-6.

Nobelkommitté. Huvudmotiveringen i förslaget, där Walras själv uppenbarligen gjort ett omfattande bakgrundsarbete, var att fred och broderskap mellan folken förutsätter frihandel och det viktigaste hindret mot frihandel var bristande teoretisk förståelse. Den förståelsen kunde Walras ge.

Det blev emellertid inget fredspris till Walras, och det var ”nok en rimelig vurdering” (s 179).

Jag vill nämna några få – här finns inte utrymme för mer – avsnitt som det varit särskilt givande att läsa. I det stycket i *Folkens välstånd* som brukar citeras när Smiths osynliga hand presenteras ingår i ursprungstexten följande (s 47–48):

När han föredrar att ge sitt stöd till inhemsk framför utländsk verksamhet tänker han bara på sin egen säkerhet, och genom att leda den verksamheten så att produktionen får största möjliga värde är hans syfte bara egen vinning, och han blir vid detta liksom vid många andra tillfällen ledd av en osynlig hand till att främja ett mål som inte var någon del av hans syfte. [egen översättning]

Sandmo konstaterar att den del av citatet som handlar om att stödja verksamhet i hemlandet framför utlandet ofta utesluts. Det kan ibland bero på att ”de som siterer ham, ikke egentlig [er] interessert i hva Smith mente, men bruker sitatet som en illustrasjon av sin egen oppfatning” (s 48). Sandmos grundliga utredning av vad Smith kan ha menat i ljust av andra textställen är föredömlig.

Även i behandlingen av Ricardo är Sandmo observant på betydelsefulla detaljer som ofta negligeras. Arbetsvärdeläran är central i Ricardos pristeori. Men Ricardo har också en berömd teori om komparativa fördelar och internationell handel. För att handel mellan två länder ska bli ömsesidigt lönsam måste det relativa priset vid handel ligga mellan de

skiljaktiga relativa priser som skulle råda i de två länderna utan handel, dvs avvika från respektive lands relativa pris enligt arbetsvärdeläran. ”Det er i Ricardos bok en uforløst spenning mellom arbeidsverdilæren og teorien om komparative fortrinn” (s 76), en spänning som senare John Stuart Mill löste genom att föra in efterfrågesidan.

Intressant är också Sandmos djupa grävande i Ricardos analys av förhållandet mellan skattefinansiering och lånefinansiering av offentliga utgifter. Sandmo visar tämligen övertygande att ”uttrykket ’ricardiansk ekvivalens’ i moderne makroøkonomisk litteratur er kommet till å betegne bortimot det motsatte av hva Ricardo faktisk mente” (s 78)!

Den som söker källan hos Pareto själv till det begrepp som brukar kallas Paretooptimalitet eller Paretoeffektivitet, men som Pareto själv kallade maximal ofelimitet, ställs inför en förbryllande definition: ”Vi vill säga att medlemmarna av ett kollektiv åtnjuter *maximal ofelimitet* i ett visst läge när det är omöjligt att förflytta sig lite bort från detta läge på ett sådant vis att ofelimiteten för varje individ i kollektivet ökar eller minskar.” (s 214) [egen översättning].

Det som främst förbryllar är ”eller minskar”. Sandmo konstaterar att detta är ”åpenbart feil” (s 214) och strider mot Paretos egen formella analys.

I en omfattande doktrinhistorisk bok är det ofrånkomligt att en och annan diskutabel punkt smyger sig in. Med den grundlighet som kännetecknar Sandmos bok tror jag att tvivelaktigheterna är minimerade, men jag har ändå satt frågetecken vid några detaljer:

Upphovet till ”merkantilism” som beteckning på ett ekonomiskt och politiskt system tillskrivs Adam Smith (s 27). Visserligen ägnar Smith mycken kraft åt att kritisera *the mercantile system*, men det ”är väl känt att termen *système mercantile* för första gången dök upp i

tryck i Mirabeaus *Philosophie Rurale* år 1763” (Magnusson 1999, s 38).

Smith sägs ha misslyckats med att lösa den s k värdeparadoxen i *Folkens välstånd* (s 40). Är det inte en onödigt sträng bedömning? Det må vara att Smith inte utreder sammanhangen på det ställe i kapitel iv av Bok I där han nämner att det nyttiga vattnet är billigt medan onyttiga diamanter är dyra. Men han är ju ingen hundraprocentig anhängare av arbetsvärdeleläran och på andra ställen i verket betonar han tillgångens och efterfrågans betydelse, om än utan att komma in på marginalstorheter. Och i hans *Lectures on Jurisprudence* (Smith 1978) finner vi att han på sin föreläsning den 28 mars 1763 sagt att ”plenty and cheapness are in a manner synonymous, as cheapness is a necessary consequence of plenty. Thus we see that water, which is absolutely necessary for the support of mankind, by its abundance costs nothing but the uptake, whereas diamonds and other jewels, of which one can hardly say what they serve for, give an immense price” (s 333). Liknande formuleringar finns hos Pufendorf och Platon, som Smith säkert hade läst.

Österrikaren Carl Menger får äran av att vara ”den som lanserte de nye [marginalistiske] teoriene i det tyskspråkliga området – selv om både von Thünen og Gossen tidigare hadde fremlagt mer avanserte tyske utgaver av marginalismen” (s 158). Detta har varit den traditionella ståndpunkten, men den har nog försvagats sedan Streissler (1990, s 46) i en grundlig genomgång tonat ner Mengers originalitet och visat att det marginalistiska tänkandet fanns mer eller mindre utvecklat hos tyska författare som Rau, Hermann, Roscher och Hildebrand före

Menger: ”the basic marginal concepts were all there in German economics for Menger to use”.

Sammanfattningsvis är Sandmos bok en ovanligt bra bok i alla avseenden. Det är den som jag i första hand – före existerande engelskspråkiga alternativ – skulle rekommendera till en skandinavisk allmänekonom som vill få en rejäl överblick över ämnets historia. Det finns tre skäl till detta. För det första skriver Sandmo på ett medryckande sätt; det blir aldrig tråkigt. För det andra gräver han djupare och ger mer insikt i de frågor som han tar upp än de flesta läroböcker. Detta får han plats till genom att undvika de katalogiseringsliknande inslag som många böcker har därför att författaren vill ha med något om allt. För det tredje har han bättre kunskap i nutidens ekonomiska teori än vad som är vanligt bland doktrinhistoriska författare och lyckas därför bättre med att relatera äldre tänkande till nytt.

Bo Sandelin

Professor i nationalekonomi vid Handelshögskolan, Göteborgs universitet

REFERENSER

Blaug, M (1962), *Economic Theory in Retrospect*, nyutgåva 1997, Cambridge University Press, Cambridge.

Magnusson, L (1999), *Merkantilism. Ett ekonomiskt tänkande formuleras*, SNS Förlag, Stockholm.

Smith, A (1978), *Lectures on Jurisprudence*, Meek, RL, D D Raphael och P G Stein (red), Oxford University Press, Oxford.

Streissler, E W (1990), ”The Influence of German Economics on the Work of Menger and Marshall”, i Caldwell, B J (red), *Carl Menger and His Legacy in Economics, Annual Supplement to Volume 22, History of Political Economy*, Duke University Press, Durham och London.